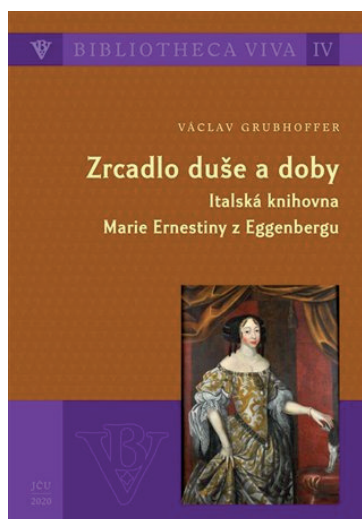

■ **Václav GRUBHOFFER,**
Zrcadlo duše a doby. Italská knihovna Marie Ernestiny z Eggenbergu.
České Budějovice, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis
2020. 202 s., 20 nečísł. s., obr. příł.
Bibliotheca viva IV.

Čtvrtý svazek edice *Bibliotheca viva*, jež byla před lety založena na katedře romanistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, navazuje tematicky na první a druhý svazek této ediční řady a je opět věnován pozoruhodné knižní sbírce českokrumlovských Eggenberků. První svazek z roku 2007 *Knihovna šlechtičny*, jehož autorkou je Jitka Radimská, přinesl soupis a charakteristiku francouzských tisků dochovaných v osobní knihovně barokní čtenářky Marie Ernestiny rozené ze Schwarzenbergu, provdané z Eggenbergu (1649–1719).

Druhý svazek, kolektivní dílo týmu autorů, nazvané *Ve znamení havranů*, z roku 2011 byl věnován knižní sbírce rodiny Eggenbergů. Vedle soupisu španělských, italských, německých a latinských tisků obsahuje dějiny a charakteristiku celého knižního souboru patřícího českokrumlovské větvi tohoto šlechtického rodu.

Autorem poslední eggenberské monografie z roku 2020, které chci věnovat svoji bližší pozornost, je historik a italinista Václav Grubhoffer, který po studiu kulturní historie a italského jazyka a literatury na Jihočeské univerzitě zakotvil na katedře romanistiky a ve své vědecké publikační činnosti úspěšně zúročuje získané vzdělání k tomu, že k danému tématu přistupuje nejen z pozice historika, ale také lingvisty a literárního historika. Publikace vycházející z autorovy diplomové práce obhájené roku 2019 se zabývá bibliofilskými a čtenářskými preferencemi Marie Ernestiny kněžny z Eggenbergu tak, jak se odrazily v souboru italských knih, které zmíněné šlechtičně patřily a které četla. Jsou to nejen knihy vydané v jazyce italském, ale také italika v širším slova smyslu (autorská a tematická a italské překlady knih psaných německy, francouzsky či španělsky). Jsou to knihy, které si Marie Ernestina označila vlastnickým iniciálovým supralibros „ME“ a do nichž si často zapisovala svoje čtenářské postřehy a dojmy, popř. knihy, v nichž se dochovaly jiné stopy jejího čtenářského

zájmu. V. Grubhoffer se autorsky podílel na monografii Jitky Radimské, která vyšla v roce 2020 francouzsky v nakladatelství Honoré Champion v Paříži a která pojednává o knihách a čtenářských zájmech kněžny Marie Ernestiny z Eggenbergu (*Les livres et les lectures d'une princesse. Marie Ernestine d'Eggenberg et sa bibliothèque en Bohême au XVIIe siècle*), takže měl možnost obeznámit se s osobní knižní sbírkou eggenberské šlechtičny velice důkladně.

Předmětem autorova zkoumání v recenzované publikaci je žánrová a obsahová analýza daného souboru 197 italských knih a jejich recepce vzdělanou středoevropskou šlechticnou v období vrcholného baroka. Jak již název publikace napovídá, cílem monografie je zjistit, jak se italská literární produkce 16. a 17. století zrcadlila v knižní sbírce eggenberské kněžny, podat její obraz, který je odrazem osobnosti Marie Ernestiny, jejího sběratelského a čtenářského vkusu, jenž byl ovšem ovlivněn právě knihami, které ji obklopovaly, které vyhledávala, sbírala a četla.

Kniha je členěna do tří tematických částí. První část nazvaná *Marie Ernestina v zrcadle života* seznamuje čtenáře s osobností, životními osudy a kulturními zájmy této českokrumlovské aristokratky.

Druhá část knihy *Marie Ernestina v zrcadle své italské knihovny*, obsahující šest tematických kapitol, tvoří jádro celé práce. Na základě dědického inventáře z let 1719–1721, který reflektuje stav knihovny na konci života Marie Ernestiny, se autor soustředil na barokní kniž-

ní sbírku druhé generace Eggenbergů, tedy knihovnu budovanou především eggenberskou kněžnou (podíl jejího manžela Johanna Christiana, o němž se traduje, že se o knihovnu příliš nezajímal, zůstává poněkud stranou). Sbírkou charakterizuje nejdříve jako celek a poté se podrobně zaměřuje na soubor italik, které kněžna sbírala a četla. Kapitola *Čtením k poznání i k pobavení* rozebírá soubor naučné a populárně naučné literatury, kam spadají knihy historické, cestopisy a životopisy církevních a světských osobností. Autor věnuje velkou pozornost jednotlivým literárním osobnostem i jejich dílům, o nichž se čtenář dozvídá řadu zajímavých a jinde nedostupných informací. Převážná část italik z oblasti historiografie byla vydána v Benátkách, městě, k němuž měl úzký vztah nejen kníže Johann Christian (v Benátkách pobýval se svým bratrem Johannem Seyfriedem v rámci kavalírské cesty již v roce 1663), ale i Marie Ernestina. Manželé společně Benátky navštívili v zimě roku 1693: účastnili se proslulého benátského karnevalu, shlédli několik hudebních a divadelních představení a obeznámili se s pamětihodnostmi města. Není proto divu, že kněžna měla ve své osobní knihovně celou řadu tisků týkající se Benátek nebo v Benátkách vydaných (nejen v italštině). Některá tato italika kromě kněžnina osobního supralibros nesou i stopy její četby. Kapitola *Čtením k setkání s krásou* je věnována prozaickým, básnickým a dramatickým dílům, tedy „krásné literatuře“. Kapitola nazvaná *Čtením k životu ve šlechtické*

společnosti vídeňského dvora si všímá italik, která se zabývají společenským kodexem tzv. „ideálního dvořana“, a to v jeho barokní podobě – „l’Homme d’honneur“, „l’Honnête homme“ či „l’Homme du monde“. Představují je převážně tisky s instruktivní a edukativní funkcí, ale také díla životopisného charakteru přinášející biografii a historii rodu Habsburků a kolekce italských divadelních a hudebních libret spjatých se společenským a kulturním životem na vídeňském dvoře. Značný počet italik, jazykových i autorských, pak tvořila literární produkce týkající se lékařství a medicíny, botaniky, farmakologie a zdravého životního stylu, která v mnoha případech nese jak rukopisné příписky Marie Ernestiny, tak i další stopy jejího čtenářského zájmu. Tato skupina italik je popsána v kapitole *Čtením k dobrému zdraví*. Poslední kapitola druhé části monografie nesoucí název *Čtením k zbožnému životu a „dobré smrti“* seznamuje čtenáře s díly duchovní a nábožensko didaktické literatury, která byla v „italské knihovně“ Marie Ernestiny silně zastoupena. Patřily sem vedle kazatelské literatury především tzv. „knihy dobrého umírání“, tj. spisy připravující křesťany na přechod z pozemského utrpení do věčného života, různé knihy žánru artes moriendi anebo četná jezuitika (v tomto případě se jednalo jak o italika jazyková a autorská, tak o italské překlady cizí literatury).

Třetí část monografie nazvaná *Italská knihovna Marie Ernestiny* je „pomyslným vstupem do kněžniny knihovny“, řečeno slovy autora. Ten do ní zařadil

dva katalogy jazykově italských, francouzských a německých italik opatřených vlastnickým kněžním supralibros „ME“. První katalog *Soupis italských, francouzských a německých italik Marie Ernestiny z Eggenbergu podle barokních okruhů (Catalogus ...1721)* respektuje původní řazení knih podle eggenberského inventáře z let 1719–1721. Knihy jsou rozděleny do skupin podle jazyka a uvnitř nich pak do podskupin podle žánru a tématu. Soupis zahajují jazykově italské tisky (C – Italic), kterých je v osobní knihovně Marie Ernestiny nejvíce, následuje skupina jazykově francouzských knih (B – Gallici) a dále pak skupina germanik (A – Germanici). Jednotlivé záznamy jsou řazeny abecedně, doplněny jsou odkazy elektronických digitizátů daného díla, pokud byly zjištěny, a uvedena je novodobá signatura knih eggenberské knižní sbírky, popř. provenienční vlastnické zápisy týkající se Marie Ernestiny. Druhý typ katalogu – *Soupis italských, francouzských a německých italik Marie Ernestiny z Eggenbergu podle autora* – eviduje v abecedním sledu všechny tisky kněžniny „italské knihovny“, bez zřetele k jejich jazykové a žánrové klasifikaci, a jejich současné knihovní zařazení (záznamy obsahují již jen původní eggenberskou signaturu). Tento druhý soupis má tu výhodu, že je možno na jeho základě udělat si větší přehled tom, kolikrát je daný autor v knižní sbírce zastoupen, v jakých dílech a jazycích a do kterých tematických okruhů byla jeho díla zařazena.

K názornosti a přehlednosti autora rozboru „italské knihovny“ Marie

Ernestiny přispívá nejen výše uvedená dvojí soupisová bibliografická příloha, ale také bohatý poznámkový aparát svědčící o šíři autorova odborného rozhledu, dále seznam pramenů a literatury a online zdrojů, z nichž autor čerpal (vypadl z něho titul kolektivní monografie z roku 2011, patrně nedopatřením, neboť stať J. Pelána týkající se souboru italik eggenberské knihovny zařazená do této monografie uvedena je). Nedílnou součástí pomocného aparátu je samozřejmě také jmenný rejstřík, obrazový materiál zachycující ve vizuální autenticitě konkrétní vybrané knižní tituly a dvě cizojazyčná resumé – v italštině a němčině.

Recenzovaná publikace je bezesporu cenným příspěvkem k hlubšímu poznání eggenberské barokní knihovny, tedy části, kterou budovala Marie Ernestina z Eggenbergu. Na základě autorova souboru a charakteristiky italského souboru knih této svým způsobem ojedinělé a cenné středoevropské barokní knižní sbírky máme možnost blíže poznat nejen samotnou bibliofilskou osobnost majitelky, ženy z vyšší aristokratické společnosti, ale také dobu, v níž tato žena žila a pohybovala se, v níž se utvářela její nevšední sběratelská a čtenářská osobnost. Kniha je psaná srozumitelným jazykem a kultivovaným stylem. Ocení ji nepochybně jak odborníci z oblasti knihovnědy a dějin knižní kultury, literární historikové zabývající se italskou literaturou a italsko-českými kulturními vztahy, badatelé zájímající se o dějiny evropských šlechtických rodů daného období nebo o dějiny knižního sběra-

telství a dějiny čtení, tak i široká laická veřejnost.

Dovolím si na závěr několik poznámek či úvah, které mně při čtení publikace napadly; a to jednak v souvislosti s mým autorským podílem na kolektivní monografii *Ve znamení havranů*, jednak vzhledem k tomu, že jsem řadu knih, zejména jazykově španělských, ale částečně i italských, dochovaných v česko-krumlovské sbírce Eggenbergů, měla možnost poznat „de visu“.

První moje poznámka se týká čtenářských preferencí Marie Ernestiny podle jazyka knih vzhledem k jejím jazykovým znalostem. Marie Ernestina z Eggenbergu se narodila v bruselském frankofonním prostředí a francouzštinu ovládala velice dobře, což ovlivnilo, jak je známo, její vztah k francouzské kultuře a literatuře, která byla její celoživotní láskou. Od sedmi let (od roku 1656) žila s rodinou ve Vídni a pohybovala se v nejvyšších dvorských kruzích (její otec Johann Adolf ze Schwarzenbergu byl prezidentem říšské rady na dvoře Leopolda I., její bratr Ferdinand působil ve službách třetí manželky Leopolda I. císařovny Eleonory Magdaleny) a s vídeňským dvorem byla spjata po celý svůj život (blízko k císařskému dvoru měla i po svatbě s Johannem Christianem). Manželé Marie Ernestina a Johann Christian ve Vídni často pobývali, hlavně v zimním období, kdy se účastnili různých společenských a kulturních událostí (ve městě si ostatně pořídili svůj vlastní dům). Není tedy pochyb o tom, a autor publikace to v úvodní části věnované osobnosti Marie Ernestiny

pochopitelně zdůrazňuje, že znalost jazyků, jimiž se hovořilo na vídeňském dvoře, byla i pro ni do jisté míry nutností. Komunikace neprobíhala často jen v němčině, ale ve vídeňském dvorním prostředí zněla vzhledem ke spřízněnosti císařské rodiny s mantovskými Gonzagy (z tohoto rodu pocházela jak druhá manželka císaře Ferdinanda II. Eleonora, tak třetí manželka Ferdinanda III. Eleonora II. Gonzagová) též italština. Obdivovateli italské kultury, zejména divadla a opery, byli rovněž císař Leopold I. a jeho první manželka Markéta Tereza Španělská, dcera krále Filipa IV., díky níž byla na císařském dvoře „v kurzu“ také španělština. Sám Leopold I. španělštinu ovládal, o španělskou literaturu se zajímal (ve velké oblibě měl španělská barokní dramata, zejména hry Calderónovy). Marie Ernestina tedy znala dobře jak francouzsky a německy, tak také italsky (dokladem toho je koneckonců její „italská“ osobní knihovna). A pravděpodobně částečně (možná pouze pasivně) i španělsky. Při výuce jazyků a četbě cizojazyčných knih jí pomáhaly nepochybně vícejazyčné slovníky, které měla ve své knižní sbírce. Václav Grubhoffer uvádí mezi knihami Marie Ernestiny německo-francouzsko-italský slovník Antoina Oudina *Nuovo et ampio dittionario di tre lingue* vydaný ve Frankfurtu roku 1674 (eggenb. sign. C7/36, současná 24 F 5156); toto vydání Oudinova slovníku měla zjevně dvakrát (J. Radimská jej v soupise francouzského fondu Marie Ernestiny uvádí pod eggenb. sign. B7/2, dnešní sign. 19 C 3677 jako č. 634). Eviduje také

italsko-německý slovník *Dictionarium Levini Hulsii Teutsch-Italiänisch Vnd Italiänisch-Teutsch* z roku 1657, jehož autorem je Levinus Hulsius (eggenb. sign. A9/4, současná sign. 21 E 4393, s rukopisným přípiskem kněžny), a italsko-německo-francouzský slovník Giovanniho Veneroniho *Der in dreyen Sprachen, Teutsch-Italiänisch-und Frantzösisch-erklärte vollkommene Sprachmeister* vydaný ve Frankfurtu roku 1694 (eggenb. sign. A9/5, současná sign. 29 D 6189). Ráda bych při této příležitosti připomněla, že kněžna měla ve své knihovně ještě další vícejazyčné slovníky nesoucí její supralibros „ME“, které publikace V. Grubhoffera nezmiňuje, neboť nebyly signaturově zařazeny do souboru italik (oddíl „C“). Byl to vícejazyčný slovník obsahující kromě latiny, němčiny, francouzštiny a italštiny také španělštinu. Byl zařazen do souboru latinských tisků (postaven na sign. D4/29, dnes sign. 25 I 5402); jedná se o reedici pětijazyčného slovníku španělského profesora jazyků a tlumočníka žijícího v Německu Juana Ángela de Zumarán, jež vyšla péčí Johanna de Schweitzern ve Vídni roku 1665 s dedikací císaři Leopoldu I. (*Thesaurus quinque germanicae, latinae, hispanicae, gallicae et italicae linguarum fundamentalis*). Dalším slovníkem obsahujícím italštinu, spolu s francouzštinou a španělštinou, který kněžna vlastnila, jak to dokazuje její supralibros na deskách knihy, byl slovník *Tesoro de las tres lenguas española, francesa y italiana* italského hispanisty a lexikografa Girolama Vittoriho vydaný v Ženevě roku 1644

(eggenb. sign. E5/3, současná sign. 22 F 4781). Kněžna si do své knihovny pořídila také španělsko-francouzskou konverzační příručku *Dialogos nuevos en español y francés* bývalého vojáka Franciska Sobrina, vycházející z jazykových příruček otce a syna Oudinů, a to v bruselské edici z roku 1708 (eggenb. sign. B7/3, současná sign. 28 A 6875). Kněžna byla jazykovou literaturou, která ji umožňovala naučit se italsky a španělsky na základě němčiny, francouzštiny, popř. latiny, vybavena tedy poměrně dobře.

Moje druhá poznámka se týká italských překladů španělské literatury. Rozbor osobní knihovny Marie Ernestiny ukázal, že kněžna španělskou literární produkci četla nejen v překladech do francouzštiny a němčiny, ale také do italštiny. V době barokní byla většina španělské zábavné literatury 16. a počátku 17. století přeložena do hlavních evropských jazyků, a tak kněžna neměla problém přečíst si ji jak ve francouzských, německých nebo italských překladech. Marii Ernestinu nejvíce zajímala vedle náboženské literatury stěžejní díla španělské krásné literatury, což je plně v souladu s jejími čtenářskými preferencemi a zájmy. Španělské rytířské romány, které tak miloval zakladatel eggenberské knihovny Hans Ulrich z Eggenbergu a pořizoval si je do knihovny ve španělštině a v italských překladech či adaptacích, ji však nezajímaly. Rytířská literatura španělského Zlatého věku měla v barokní době čtenářský vrchol za sebou a její četba byla ve šlechtickém prostředí víceméně passé; dobovému čtenářskému vkusu

vyhovoval jiný druh zábavné literatury. Václav Grubhoffer na většinu překladů španělské literatury do italštiny ve své práci upozorňuje. Je známo, že kněžna vlastnila v italštině např. *Lettere* od Antonia de Guevara, jehož spisy četla samozřejmě i francouzsky a německy, podobně jako italsky, francouzsky či německy četla náboženské spisy Juana Nieremberga a sv. Terezy, literární práce Franciska de Quevedo nebo Balthasara Graciána. Jiné knihy, např. stěžejní díla španělského pikareskního románu, četla pak v němčině a francouzštině: tak např. román *Guzmán z Alfarache* Matea Alemana si pořídila v německém překladu *Der Landstörtzer Gusman Von Alfarche oder Picaro* vydaném v Frankfurtu roku 1670, Quevedův *Život rošťáka* četla ve francouzském vydání a také v německých adaptacích J. M. Moscherosche (více k překladům španělské literatury do jiných jazyků nacházejícím se v osobní knihovně Marie Ernestiny viz J. Kašparová v knize *Ve znamení havranů*, s. 114–117 a V. Bok tamtéž, s. 149–154, popř. viz J. Radimská, *La literatura española en las traducciones francesas en el fondo de los Eggenberg*, článek z r. 2002 publikovaný ve sborníku *Opera romanica* 3). Španělsky tištěné knihy kněžna tedy zjevně nekupovala a nesbírala. Výjimkou jsou již zmíněné vícejazyčné příručky obsahující španělštinu a pak literární tvorba Miguela de Cervantes. Jeho díla se v knižní sbírce eggenberské kněžny vyskytovala ve španělštině a také v překladech. Kněžna vlastnila druhou část románu *Don Quijote* ve španělském bruselském vydání

z roku 1617 (eggenb. sign. E1/21, současná sign. 21 C 4321) a Cervantesovy *Novelas ejemplares* pak v madridském vydání z roku 1622 (eggenb. sign. E5/4, současná sign. 30 C 6409; knihu získal v roce 1627 už Hans Ulrich z Eggenbergu); obě tato díla Marie Ernestina vlastnila také ve francouzském překladu. Je zajímavé, že kněžna měla slavný Cervantesův román ve své knihovně ještě v italské verzi pořízené Lorenzem Franciosinim (kniha *Zrcadlo duše a doby* tento italský překlad nezmiňuje). Italský překlad románu *Dell'ingenioso cittadino Don Chisciotte della Mancia* vyšel v Benátkách roku 1625 (eggenb. sign. C1/25, současná signatura 22 F 4774; srov. Soupis italik č. 291 v kolektivní monografii *Ve znamení havranů*, s. 338–339).

Konečně třetí poznámka nebo spíše zamyšlení na téma, jak dál v „eggenberském“ bádání. Autor publikace ponechává stranou otázku knižních akvizic eggenberské šlechtičny, tj. cílené doplňování a získávání knih formou nákupů, darů apod., které souvisí s fungováním dobového knižního trhu a obchodu. I když si uvědomuje, že je to široké a nelehce uchopitelné téma, je přesvědčen, že v budoucnu bude zapotřebí věnovat mu patřičnou pozornost. A to jak na základě dalšího pramenného výzkumu eggenberských knižních sbírek, tak v komparaci s bádáními týkajícími se akvizičních strategií šlechty obecně. Většinu (72%) jazykových, autorských i tematických italik, které eggenberská kněžna vlastnila, tvoří knihy, které vyšly a které byly zakoupeny do knihov-

ny po roce 1666, tedy po svatbě Marie Ernestiny s Johannem Christianem z Eggenbergu. Zbytek italik tvoří knihy vydané jak před rokem 1666, tak rokem 1649, na něž by bylo zajímavé se zaměřit a zjistit, kolik z nich bylo do knihovny pořízeno představiteli první generace Eggenbergů (v případě italik víme, že to byl nejen Hans Ulrich z Eggenbergu, ale také jeho syn Johann Anton, kteří italskou literární produkci sbírali, ač každého z nich zajímal jiný literární žánr) a kolik starších italských tisků do knihovny zakoupila Marie Ernestina, popř. kolik italik, již dříve v knihovně existujících, si včlenila do své osobní knihovny a které četla. Víme, že ji některé starší italské knižní akvizice zajímaly a že tvořily součást její četby. Výmluvným příkladem je Cervantesovo dílo. Slavný *Don Quijote* figuroval v její sbírce jak španělsky, tak v italském překladu, jak již bylo řečeno. A Cervantesovy španělsky tištěné *Příkladné novely*, které do eggenberských sbírek získal Hans Ulrich, si eggenberská kněžna posléze zařadila rovněž do své sbírky a knihu označila svým supralibros „ME“ (v eggenberské knihovně byl k dispozici též jejich italský překlad *Il Nouelliere castigliano*, který mohl vlastnit již některý dřívější představitel rodu, možná také Hans Ulrich; kniha však nenese ani jeho vlastnické exlibris, ani kněžnino supralibros a to, že jej do knihovny mohla pořídit kněžna a použít jako pomůcku při četbě španělského originálu, je zatím rovněž ničím podložená hypotéza). Podrobná komparace italských knižních akvizic zapsaných v prvním eggenber-

ském pozůstalostním inventáři z roku 1649 sepsaném po smrti Johanna Antona z Eggenbergu a druhým dědickým inventářem z let 1719–1721 je v tomto ohledu žádoucí (toto srovnání může být ostatně užitečné nejen co se týká italského souboru knih Marie Ernestiny, ale rovněž pokud jde o všechny další knihy patřící do její osobní knihovny). V případě italských knižních akvizic barokní sběratelky a čtenářky Marie Ernestiny z Eggenbergu se nabízí také srovnání s jinými dobovými středoevropskými barokními sbírkami, ať již reálně dochovanými, nebo těmi, o nichž máme informace pouze na základě knižních inventářů. Stranou bychom neměli nechat ani srovnání celé eggenberské knižní sbírky a akvizičních a čtenářských zájmů rodiny Eggenbergů se sběratelskými strategiemi jiných středoevropských představitelů vysoké šlechty té doby (nejen Lobkoviců, Černínů, popř. Nosticů), jejichž knihovny se dochovaly buď jako celek, nebo rozptýleně v rámci ostatních knižních sbírek. Pokračující zpracovávání evropských knižních fondů a jejich cílená provenienční analýza k tomu vytvářejí ideální podmínky. To jsou však již úvahy, které překračují rámec recenzované publikace a směřují nejen k jeho autorovi, ale především k odborné badatelské veřejnosti.

Recenzovaná publikace *Zrcadlo duše a doby* je záslužným autorským i edičním počinem. Na jedné straně navazuje přínosným způsobem na dříve vydané publikace věnované eggenberským knižním sbírkám, o nichž byla již řeč. Na druhé straně tím, že dosavadní bá-

dání o knižních strategiích a čtenářských preferencích rodiny Eggenbergů posouvá o krok vpřed, je významným odrazovým můstkem pro další výzkumy v oblasti dějin evropských šlechtických knihoven.

JAROSLAVA KAŠPAROVÁ

■ **Claire MADL – Petr PÍŠA – Michael WÖGERBAUER,** *Buchwesen in Böhmen 1749–1848. Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindrucker* (Buchforschung. Beiträge zum Buchwesen in Österreich, hgg. von Peter R. Frank und Murray G. Hall, Band 11), Wiesbaden, Harrassowitz Verlag 2019. xxiv, 508 s.

V souvislosti s prací na knize o dějinách knižního obchodu v Čechách mezi